

petdesetih do osemdesetih let, je preučevanje slovansko-ruskih starin v Sovjetski zvezi veljalo za eno najbolj prestižnih in družbeno pomembnih vej arheologije, ki jo je država močno podpirala. Po razpadu Sovjetske zveze je ruska oblast sicer razglasila novo politiko, zasnovano na oživitvi narodnih kulturnih izročil in na novi interpretaciji nacionalne zgodovine, vendar je ni izvajala. Po mnenju N. A. Makarova je tako temeljni problem sodobne ruske srednjeveške arheologije v tem, da arheologi niso sodelovali v razpravah o problemih nacionalne ruske kulture, nacionalne identitete in specifičnega ruskega kulturnega razvoja. Ruski družbi pa zdaj manjka normalno zgodovinsko samozavedanje, nasprotno skrajnostim, kakršna je npr. iskanje korenin slovanstva v paleolitiku. Vzporedno z zmanjšanim zanimanjem za »akademsko« arheologijo in z njeno odsotnostjo v medijih je namreč prišlo do invazije amaterjev (»diletantov«), ki se kot razlagalci slovanskih starin predstavljajo za velike izvedence za probleme stare slovanske zgodovine. Arheologija se mora njihovim nacionalistično naravnanim psevdozgodovinskim interpretacijam zoperstaviti s svojim vedenjem o staroruskem oz. kijevskem obdobju (posebno o 9. in 10. stoletju) in z novo podobo ruskega srednjega veka, temelječo na gradivu in podatkih iz raziskav v zadnjih desetletjih.¹⁰

Marsikaj zgoraj navedenega v večji ali manjši meri velja tudi za druge države, v katerih je doma slovanska arheologija: naveza oz. vprega ideologije in znanosti je (bila) tam velikega pomena, čeprav določena s specifično konkretnega družbenega oz. zgodovinskega razvoja. Kako prepoznavno identiteto si bodo hotele in zmogle poiskati nastajajoče arheologije mladih držav, recimo beloruska, ukrajinska ali latvijska, in kakšne posledice bo to imelo za identifikacijo (identiteto) njihovega predmeta raziskav, lahko ugibamo. Na Balkanu pa so poti in pregrade očitno že zakoličene. Razumljivo je, da takšnih občutljivih tem kongres ni obravnaval in da so pripadle kuloarjem. In slovanska arheologija v Sloveniji? Obstaja v okviru arheologije zgodnjega srednjega veka in je tako v celotni stroki kot v zgodovinopisju pri nas manj opazna, kot bi bilo potrebno. Njena raznovrstna problematika je za posamezna zgodovinska obdobja na Slovenskem historično zelo pomembna in za razreševanje potrebuje novih vzpodbud.

Kongres v Novgorodu je pokazal veliko heterogenost in pestrost arheologij, ki se ukvarjajo s starimi Slovani. Res je, da imajo sebi lastno logiko razvoja, a so hkrati značilni otroci zgodovinskih dogajanj v iztekajočem se stoletju ideologij. Ponovno bodo morale odkriti, kako hočejo (zmorejo) preučevati in prezentirati slovanski svet. Pogoj za to je slejkoprej, da vzpostavijo zavesten odnos do zdaj že tradicionalnega koncepta slovanske arheologije, katerega jedro se vseskozi vrti okoli osi jezik-etnos. Problem je namreč določiti, v čem je »slovanska« arheologija tako specifično slovanska, kje preneha biti slovanska in katero drugo, morebiti splošnejše in bolj nevtralnno ime si še lahko privzame. Čas bo pokazal, ali tak zgodovinsko, kulturno in ideološko pogojen konstrukt po svoji inerciji še zmore plodno povezovati posameznike, ustanove in države, ali pa bo tako kot mnogi drugi konstrukti obstoječih arheologij moral dobiti nova izhodišča, nove vsebine in s tem – v takšni ali drugačni obliki – tudi novo identiteto in nov zagon.

Tomaž Nabergoj

Prva evropska znanstvena konferenca za socialno zgodovino

Noordwijkerhout, 9.–11. maj 1996

V organizaciji amsterdamskega Mednarodnega inštituta za socialno zgodovino (International Institute of Social History – IISH) je potekala od 9. do 11. maja 1996 v nizozemskem severnomorskem letoviškem in kongresnem mestecu Noordwijkerhout (Leeuwenhorst Congress Centre) prva evropska znanstvena konferenca za socialno zgodovino – The European Social Science History Conference – ESSHC.

Potrebo po tovrstnih srečanjih je organizator opredelil v povabilu na konferenco, v katerem je zapisal, da je »napočil pravi trenutek za znanstveni zbor – prvo evropsko znanstveno konferenco za socialno zgodovino, saj se je intenzivnost raziskovalnega dela na področjih, ki jih danes zaobjema socialna zgodovina, v zadnjih desetletjih izjemno povečala... Raziskovanja na mejnem področju med zgodovino in socialnimi znanostmi postajajo vse bolj interdisciplinarno usmerjena in mednarodno primerljiva; žal pa je sledenje raziskovalnim rezultatom v posameznih evropskih državah in seveda tudi v različnih jezikih vse prej kot lahko. Zato z organizacijo ESSHC izražamo interes in potrebo po znanstvenih srečanjih številnih znanstvenikov – strokovnjakov različnih disciplin in narodnosti, kjer se bodo prezentirali znanstveni rezultati

¹⁰ Prim. N. A. Makarov: *Drevnerusskaja arheologija: 10 let meždu kievskim i novgorodskim kongressom*, v: Rossijskaja arheologija 1996/3, Moskva 1996, str. 18–29.

in izmenjavale izkušnje na mednarodni ravni... V Združenih državah Amerike Social Science History Association organizira podobne konference že celih 20 let. Značilnost teh konferenc so predstavitve rezultatov posameznih raziskav v malih skupinah (sekcijah) in ne na plenarnih sejah, kot je bila dozdajšnja praksa. Učinkovitost takšnega pristopa, ki ga bomo uporabili tudi na prvi evropski znanstveni konferenci za socialno zgodovino, se kaže v živahnih diskusijah udeležencev, zainteresiranih za vsebino predstavitvene teme. K temu naj dodamo, da nam čas hitrih elektronskih komunikacij omogoča predhodno pripravo na razpravo, saj bodo referati še pred začetkom konference dostopni na internetu...«

Da obstaja resnični interes in potreba po tovrstnih znanstvenih srečanjih, nam potrjuje podatek, da je sodelovalo na konferenci (in to z referati!) prek 500 raziskovalcev, ki so obogatili naslednja tematska področja (25!), ki jih je v vabilu predlagal oziroma ponudil organizator: antika (antična ekonomija, družba, kultura); kazensko pravo (kazenska politika v 19. in 20. stoletju, mladinski kriminal od 18. stoletja dalje, primerjava nasilja v Angliji in Italiji v 19. stoletju, ženske kot zločinke in žrtve, zločin in sodstvo v mediteranskih skupnostih, kazenski rituali in kazenski sistemi); kultura (ustna in pisna izročila, vizualna antropologija, materialna kultura, umetnost prilagajanja); ekonomija (ekonomski vzroki migracij v Evropi v obdobju od 16. do 18. stoletja, zgodovina finančnih trgov, življenjski standard v ruralnih regijah v 19. stoletju, vpliv ekonomskih kriz na socialne in ekonomske procese); izobraževanje (izobraževalni sistemi, šolske reforme, ideali mladih, problemi mladih in reševanje le-teh); okolje (zgodovina naravovarstva, industrija in okolje); etnije (narodnost – državljanstvo, kolonializem in evropska ekspanzija, italijanski imigranti, migracija – naselitev – asimilacija – kultura); družina / demografija (tipi družine v različnih družbah, tipi zakonske zveze v različnih družinah, vpliv industrializacije na spremenjene oblike družine, odnosi v družini, gospodinjsko delo, družinsko življenje, socialni in ekonomski vplivi na rodnost in umrljivost); geografija (nacionalne institucije in mednarodne organizacije v Evropi, regionalizem); delavstvo (delavska gibanja in država socialne blaginje, trg delovne sile, delovski razred in delavski boj, delavstvo v kolonijah); metode (primerjalna zgodovina: metode – koncepti – perspektive, zgodovinski viri in zgodovinska analiza); srednji vek (srednjeveška ekonomija, elite in ženske); migracije (židovska migracija, politika židovskega naseljevanja, migranti in državna politika, migranti in trg delovne sile, struktura družine in migracije); oblikovanje narodov (nacije in nacionalizmi v poznem Otomanskem cesarstvu, oblikovanje narodov v Latinski Ameriki in srednji Aziji, vpliv jezika in religije na oblikovanje naroda); politična gibanja (vojna – mir – revolucija, politična gibanja v industrijskih deželah, socialistična in nesocialistična gibanja); politični sistemi (države in ekonomski trgi, politične reforme in demokratizacija, lokalizem in centralizem v evropskih državah), religija (religija in identiteta, ritualizacija – sekularizacija); podeželje (agrarne spremembe v Evropi, agrarne spremembe v tretjem svetu); družbena neenakost (družbena stratifikacija in družbena mobilnost v 19. in 20. stoletju, elite in srednji razredi, izobraženost in družbena neenakost); države in družbe (država in etnije, neformalni sistemi politične moči); tehnologija (kreativnost v tehnologiji, znanost – tehnologija – industrija v 19. in 20. stoletju, tehnologija in družba v državah s pozno industrializacijo); teorija (socialna zgodovina med makro in mikro zgodovino, zgodovinska sociologija, zgodovina in identiteta); urbanizacija (migracije in trgi delovne sile v mestih, mesta in njihova zaledja, ženske v mestih); ženske (zgodovina žensk in socialna zgodovina: pristopi in komentarji, zgodovina feminizma, spol – delo – razred).

Kot je bilo napovedano, je glavnina dela na tridnevni konferenci potekala v okviru sekcij; teh je bilo kar 140 (!). Vsaka sekcija je imela na voljo 2 uri: uvodoma so bili predstavljeni štirje, po temi sorodni referati (vsak referent je imel na razpolago 15 minut), nakar je sledila enourna diskusija. Podpisani (edini iz Slovenije) sem aktivno sodeloval v sekciji »vojna, mir in revolucija, 1914–1923« (področje: politična gibanja); problematiko smo predstavili štirje referenti: J. Rojahn, Socialistična »zunanja politika« pred 1914; U. Jakobsen, Delavsko gibanje in mirovne pobude med prvo svetovno vojno; A. Blänsdorf, Socialistični koncepti povojne ureditve; A. Lešnik, Razcep v mednarodnem socializmu v letih 1919–1923.¹ Vsak udeleženec je imel kot poslušalec oziroma razpravljavec na voljo (v štirih določenih dnevih terminih) bogato ponudbo in izbiro tem: vsaki dve uri in pol je istočasno potekalo delo v 11 do 12 sekcijah. Poleg tega sta bili organizirani še dve plenarni seji: na prvi, za vsako tematsko področje posebej (vzporedno je potekalo 25 sej), smo razpravljali referenti o problematiki svojega tematskega področja; na drugi, namenjena je bila vsem udeležencem konference, pa je tekla razprava o koristnosti tovrstnih konferenc in vlogi ESSHC v prihodnosti. Razumljivo je, da je bilo možno izvesti tako načrtovano delo samo v posebnem prostorsko načrtovanem kongresnem centru, kar Leeuwenhorst Congress Centre nedvomno je, zato je bila tudi organizacija konference brezhibna.

Seveda pa se moramo na tem mestu tudi vprašati, kaj nam (nacionalnim raziskovalcem) sporoča oziroma priporoča ESSHC. Predvsem troje: prvič, raziskovalni projekti naj bodo interdisciplinarno

¹ Referat bo predvidoma objavljen v letošnjem Zgodovinskem časopisu.

zasnovani, saj ena stroka ne more celostno raziskati preteklega družbenega dogajanja; drugič, projekti naj bi praviloma vključevali – zaradi mednarodne primerljivosti, povezovanja in vrednotenja rezultatov – tudi raziskovalce iz drugih držav; tretjič, raziskovalne dosežke je potrebno prezentirati na mednarodni ravni – s ciljem, da se nacionalne posebnosti predstavijo mednarodni znanstveni javnosti, obenem pa umestijo v splošni evropski tok.

Naj opozorim bralca, da je del referatov s prve konference na razpolago na internetu; tam se nahaja tudi informacija o pripravah, vsebini in prijavi za naslednjo (drugo) evropsko znanstveno konferenco za socialno zgodovino, ki bo spomladi 1998 v Amsterdamu (<http://www.iisg.nl/ESSHC>).

Avgust Lešnik

Letno srečanje Zveze evropskih inštitutov za migracije

Krakov, 28.–30.9.1996

Organizatorji srečanja, sodelavci Inštituta Polonijny Jagiellonske univerze v Krakovu so za temo srečanja izbrali Migracije Vzhod-Zahod (East-West Migrations) in na srečanje povabili člane AEMI (The Association of European Migration Institutes), kar je večina zahodnoevropskih inštitucij, ki se raziskovalno ukvarjajo z migracijami. Tako so v Krakov prispeli predstavniki inštitutov vseh skandinavskih držav (4), predstavnik Luksemburga, trije iz Nemčije, predstavnik Anglije in Irske, od t.i. »post« držav pa so bili prisotni predstavnik poljskega inštituta, predstavnik Belorusije in dva predstavnika slovenskega Inštituta za izseljenstvo ZRC SAZU, Marjan Drnovšek in podpisana.

Prve ure srečanja so potekale v znamenju »poslovnega« sestanka inštitutov, članov AEMI, na katerem smo sprejeli predvsem načrt za delo v naslednjih dveh letih, 1997–1999. Ni neskromno, če povem, da je predsednik organizacijskega odbora *prof.dr. Adam Walaszek* posebej pozdravil izid zbornika »Soočenje mita in realnosti izseljencev ob prihodu v novo okolje«, ki ga je jeseni 1996 izdal Inštitut za izseljenstvo ZRC SAZU. Med drugim je bil s simpatijami sprejet predlog podpisane, naj bo leta 1999 srečanje članov AEMI v Sloveniji – v organizaciji Inštituta za izseljenstvo ZRC SAZU.

Predstavitve rezultatov raziskav so se začele že popoldne – že prej so se odločili za naslovno temo – Iz vzhoda na zahod (From East to West), ki je za raziskovalce izseljevanja ena najbolj aktualnih. S predavanjem je začel *Władysław Miodunka*, direktor Inštituta Polonijny, ki je govoril o tradicionalnih področjih sedanjih migracij, medtem ko je švedski predstavnik *Ulf Beijbom* postavil svoj referat Od Baltika do čezatlantske usmeritve v okvir dogovorjene teme. Prav tako je imel zanimivo predavanje Anglež *Gordon J. Read* iz Liverpoola o pomanjkanju dnevnikov za žide in menonite, ki so potovali z vzhoda na zahod. *Antoinette Reuter* iz Luksemburga pa je govorila o emigraciji kavličificiranih delavcev iz vzhodne Evrope v rensko-moselski prostor. Finski zgodovinar *Olavi Koivukangas*, ki se sicer ukvarja z zgodovino izseljevanja Fincev v Avstralijo in Novo Zelandijo, je predstavil Finsko kot deželo izseljencev, ki je v 90. letih postala dežela priseljencev. V tem sklopu se je predstavil tudi *Marjan Drnovšek* s predavanjem o slovenskih izseljencih v Evropi v 20. stoletju; med udeleženci je zagotovo vzbudil največ zanimanja in odobravanja, saj je bil praktično edini, ki je podal sintetičen prikaz izseljevanja. Eno redkih predavanj, ki ni bilo povsem v skladu z naslovom srečanja, je bilo zanimivo predavanje *Mikolaja Iwanova* o deportacijah Poljakov v okviru sovjetskega nasilnega izganjanja narodov na predvečer druge svetovne vojne in med njo.

Predstavnica Nemčije *Karin Schulz* je začela nov sklop predavanj; predstavila je izseljevanje z vzhoda na zahod in galvestonsko gibanje. Tako kot *Mikolaj Iwanow* je tudi podpisana s predstavitvijo drugačnega problema, s predavanjem o odhajanju slovenskih študentov in duhovnikov na Poljsko pred 1914, malce izstopala iz celotnega konteksta in s tem morda nakazala, da bi se lahko člani AEMI v prihodnje lotevali tudi manj strogo omejenih tem. Tudi *Wolfgang Grams* iz Oldenburga se je, ko je govoril o nemški emigraciji in se spraševal, kaj se danes Nemci lahko naučijo od izseljevanja v ZDA v 19. stoletju, dotaknil tudi aktualnega problema šovinizma in ksenofobije v Nemčiji. Obenem je predstavil tudi raziskovalno-turistični projekt *Korenine h koreninam (Roots to the Roots)*, s katerim namerava organizirati potovanja emigrantov in njihovih potomcev. Z zelo informativnim predavanjem, ki ga je imel predstavnik danskega inštituta *Henning Bender* o primerjavi izseljenskih seznamov z ameriškimi sezname priseljencev v času 1850–1900, se je uradni del srečanja končal.

Srečanje članov AEMI je bilo odlično organizirano, za kar ima gotovo največ zaslug *prof.dr. Adam Walaszek* z Inštituta Polonijny Jagiellonske univerze v Krakovu. Poljski inštitut za preučevanje izseljevanja